QO‘QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ILMIY XABARLARI
(2026-yil 10-son)
PEDAGOGIKA
PEDAGOGY
https://doi.org/10.70728/c.series.ped.v08.i10.107

BO‘LAJAK INGLIZ TILI O‘QITUVCHILARINI SUN’IY INTELLEKT YORDAMIDA AVTOMATLASHTIRILGAN YOZMA NUTQ BAHOLASHGA TAYYORLASH METODIKASI

Ahmadjonova Shahnoza Mahamadjon qizi,
Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti,
“Chet tillar” kafedrasi katta o’qituvchisi,
ahmadjonovashahnoza86@gmail.com.

Annotatsiya. Maqolada bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini sun’iy intellekt yordamida yozma nutqni avtomatlashtirilgan baholashga tayyorlashning nazariy-metodik asoslari ochib beriladi. Ilmiy adabiyotlar tahlili asosida baholash savodxonligi, raqamli texnologiyalarni tanqidiy qo‘llash va pedagogik qaror qabul qilish integratsiyasiga tayanuvchi besh bosqichli “MEZON–AI–EKSPERT–QAROR–REFLEKSIYA” modeli ishlab chiqildi. Model uchun amaliy mashg‘ulot ssenariysi, analitik baholash rubrikasi va kelgusi tajriba-sinov dizayni taklif etiladi. Natijalar nazariy-metodik xususiyatga ega bo‘lib, model samaradorligi empirik tasdiqlangani da’vo qilinmaydi.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, avtomatlashtirilgan yozma nutq baholash, baholash kompetensiyasi, bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilari, ekspert tekshiruvi, pedagogik qaror.

Аннотация. В статье раскрываются методические основы подготовки будущих учителей английского языка к автоматизированной оценке письменной речи с использованием искусственного интеллекта. Предложена пятиэтапная модель «КРИТЕРИИ–ИИ–ЭКСПЕРТ–РЕШЕНИЕ–РЕФЛЕКСИЯ», включающая проверку автоматической обратной связи и принятие педагогических решений. Представлены практический сценарий, аналитическая рубрика и проект эмпирической проверки. Модель пока не проходила экспериментальную апробацию.

Ключевые слова: искусственный интеллект, автоматизированная оценка письма, оценочная компетентность, будущие учителя английского языка, педагогическая экспертиза.

Abstract. This conceptual-methodological study examines how prospective English teachers can be prepared to use AI-assisted automated writing evaluation critically and responsibly. It proposes a five-stage CRITERIA–AI–EXPERT–DECISION–REFLECTION model, an instructional scenario, an analytic assessment rubric, and a plan for future empirical validation. The model emphasizes the teacher’s responsibility for interpreting feedback rather

than delegating consequential assessment decisions to AI. No empirical effectiveness claims are made.

Keywords: artificial intelligence, automated writing evaluation, assessment literacy, prospective English teachers, teacher judgment, feedback.

Kirish

Raqamli ta’lim sharoitida ingliz tilida yozma nutqni baholash o‘qituvchidan grammatik xatolarni topish bilangina cheklanmaydigan murakkab kasbiy faoliyatni talab etadi. Yozma matnning vazifaga muvofiqligi, mazmunning izchilligi, dalillarning rivojlantirilishi, leksik tanlov va grammatik aniqlik birgalikda talqin qilinishi lozim. Avtomatlashtirilgan yozma nutq baholash (Automated Writing Evaluation — AWE) tizimlari ayrim xatolarni tez ko‘rsatishi va qayta tahrirlashni rag‘batlantirishi mumkin, ammo ularning fikr-mulohazalari pedagogik jihatdan doimo asosli bo‘lavermaydi.

2024-yilda chop etilgan tizimli sharhda 68 ta tadqiqot o‘rganilib, avtomatik fikr-mulohazalarning yozish natijalariga ko‘pincha ijobiy ta’siri kuzatilgani, biroq xatoni aniqlash aniqligi va foydalanuvchi ishonchi bilan bog‘liq muammolar saqlanib qolayotgani qayd etilgan [1]. 2026-yildagi meta-sintez esa 11 ta sharh va meta-tahlilni umumlashtirib, natijalarni o‘qitish kontekstida ehtiyotkor talqin qilish zarurligini ko‘rsatadi [2].

Tadqiqot muammosi shundan iboratki, bo‘lajak o‘qituvchilarga AI dasturini ishlatishni o‘rgatish hali baholash kompetensiyasini shakllantirish degani emas. Dastur tavsiyasining maqsadga, CEFR darajasiga, topshiriq shartiga va o‘quvchi ehtiyojiga muvofiqligini baholash alohida kasbiy tayyorgarlikni talab qiladi.

Tadqiqot maqsadi — bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining AI yordamida yozma nutqni baholash kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodik model, mashg‘ulot topshiriqlari va baholash indikatorlarini asoslash. Obyekt — bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini kasbiy tayyorlash jarayoni; predmet — AI bilan yozma nutqni baholashga tayyorlash mazmuni, usullari va vositalari.

Adabiyotlar tahlili va nazariy asoslar

AWE bo‘yicha 2024-yilgi tadqiqotlar sintezi ikkinchi til sinflariga oid 40 ta ishni birlashtirib, texnologiya samarasi o‘quvchi ishtiroki, o‘qituvchi fikr-mulohazasi va sinf kontekstiga bog‘liqligini ko‘rsatgan [3]. Ngo, Chen va Lai meta-tahlili ham AWE ta’siri bir xil emasligini, ta’lim sharoiti va foydalanish davomiyligi muhim moderator ekanini bildiradi [4]. Demak, avtomatik tavsiyani o‘qituvchining ekspert qaroridan ajratib qo‘yish metodik xatodir.

CEFR Companion Volume (2020) til faoliyatini darajalar bo‘yicha tavsiflovchi deskriptorlarni taqdim etadi [5]. Deskriptorlar avtomatik tizimning “yaxshi” yoki “yomon” degan umumiy xulosasidan ko‘ra aniqroq mezon tuzish uchun ishlatilishi mumkin. Shu bilan birga, CEFR mezonlarini topshiriq janri, kommunikativ maqsad va auditoriyaga moslashtirish o‘qituvchining vazifasi bo‘lib qoladi.

UNESCOning generativ AI bo‘yicha qo‘llanmasi ma’lumotlar maxfiyligi, inson nazorati va ta’limiy maqsadga muvofiqlikni asosiy shartlar qatoriga qo‘yadi [6]. Shu sababli bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashda baholashning etik jihatlari texnik ko‘nikmalar bilan bir qatorda

o‘qitilishi kerak. Bu, xususan, o‘quvchilarning ism-sharifi yoki boshqa shaxsiy ma’lumotlarini ruxsatsiz tashqi tizimlarga kiritmaslikni anglatadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ish nazariy-metodik tadqiqot sifatida bajarildi. Ilmiy manbalarni mazmuniy tahlil qilish, qiyoslash, kompetensiyalarni komponentlarga ajratish, pedagogik modellashtirish va topshiriqlarni loyihalash metodlari qo‘llandi. Mazkur maqolada real talabalar ishtirokida eksperiment o‘tkazilmadi; sonli natijalar va statistik ahamiyat ko‘rsatkichlari keltirilmaydi. “Natija” tushunchasi model va baholash vositalarini ishlab chiqish natijasini anglatadi.

Model kompetensiyaviy yondashuv (bilimni vaziyatda qo‘llash), faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv (real matn bilan ishlash), refleksiv yondashuv (xato qaror sababini aniqlash) va inson nazoratidagi AI tamoyiliga tayangan holda loyihalashtirildi.

Natijalar: kompetensiya modeli

Taklif etilayotgan tayyorgarlik besh komponentdan iborat: (1) lingvodidaktik — yozma nutq mezonlarini asoslash; (2) raqamli — vosita imkoniyatlari va cheklovlarini tushunish; (3) analitik-ekspert — AI tavsiyalarini tekshirish; (4) metodik-korreksion — o‘quvchi uchun keyingi mashqni tanlash; (5) refleksiv-etik — qaror, xolislik va maxfiylikni tahlil qilish. Ushbu komponentlar nazariy taklif bo‘lib, faktor tuzilmasi hali empirik tasdiqlanmagan.

Bosqich	Talaba faoliyati	Kuzatiladigan natija
MEZON	Vazifa va darajaga mos rubrika tuzadi	O‘lchanadigan indikatorlar
AI	Anonimlashtirilgan matn uchun AI fikrini oladi	Dastlabki tavsiyalar ro‘yxati
EKSPERT	AI izohini matn va rubrika bilan solishtiradi	Qabul/rad/tahrir qarori
QAROR	O‘quvchiga ustuvor 2–3 tavsiya beradi	Qayta yozish rejasi
REFLEKSIYA	Baholashdagi noaniqlikni qayd etadi	Asoslangan refleksiya

Modelning farqlovchi jihati AI javobini yakuniy haqiqat sifatida qabul qilmaslikdir. “EKSPERT” bosqichi alohida ajratilib, har bir avtomatik tavsiya uchun matndan dalil, tegishli mezon va pedagogik asos talab etiladi. “QAROR” bosqichida esa barcha xatolarni bir vaqtning o‘zida tuzatish o‘rniga o‘quvchining rivojlanishiga eng ko‘p xizmat qiladigan ustuvor fikr-mulohazalar tanlanadi.

Amaliy mashg‘ulot: AI bahosiga pedagogik audit

Mashg‘ulot 90 daqiqaga mo‘ljallangan. 15 daqiqa — yozma topshiriq va mezonlarni muhokama qilish; 15 daqiqa — namunaviy matnni mustaqil baholash; 15 daqiqa — AI tavsiyasini olish; 20 daqiqa — juftlikda tavsiyalar auditi; 15 daqiqa — qayta yozish uchun pedagogik ko‘rsatma tayyorlash; 10 daqiqa — refleksiya. Vaqt taqsimoti namunaviy bo‘lib, amalda moslashtiriladi.

Namunaviy B1 matni (muallif tomonidan tuzilgan): “Last weekend I go to the library with my friend. We was preparing for our English exam. I find many interesting books. We studied

together and it was useful day because I learn new words.” Ushbu matn real talabaning shaxsiy ma’lumotlarini o‘z ichiga olmaydi.

Talaba avval “go → went”, “was → were”, “find → found”, “useful day → a useful day”, “learn → learned” kabi ehtimoliy tuzatishlarni aniqlaydi. So‘ng AI tavsiyalarini quyidagicha kodlaydi: A — dalil bilan tasdiqlangan; B — qisman asosli, aniqlashtirish kerak; C — noto‘g‘ri yoki topshiriqqa mos emas. AI butun matnni murakkab akademik uslubda qayta yozishni taklif etsa, talaba bu tavsiyaning B1 darajasi va o‘quv maqsadiga mosligini shubha ostiga qo‘yishi lozim.

Mashg‘ulotda foydalaniladigan so‘rov namunasi: “Quyidagi anonimlashtirilgan B1 darajadagi matnni topshiriq maqsadi, mazmun izchilligi, grammatika va lug‘at bo‘yicha alohida ko‘rib chiqing. Har bir tavsiya uchun matndan dalil keltiring. Yakuniy bahoni avtomatik tayinlamang; noaniq joylarni belgilang.” Mazkur so‘rov texnologiyaning xatosiz ishlashini kafolatlamaydi, faqat tahlilni tartibga solishga xizmat qiladi.

Kompetensiyani baholash vositasi

Mezon	0 ball	2 ball	4 ball
Rubrikani qo‘llash	Mezon yo‘q	Qisman asoslangan	Aniq va izchil
AI xatosini aniqlash	Tekshirmaydi	Ayrimlarini tekshiradi	Dalil bilan tekshiradi
Fikr-mulohaza sifati	Noaniq	Qisman foydali	Aniq va darajaga mos
Pedagogik qaror	Topshiriq taklif qilmaydi	Umumiy mashq beradi	Maqsadli mashq beradi
Etika va refleksiya	E’tiborsiz	Qisman hisobga oladi	Maxfiylik va cheklovni asoslaydi

Har bir mezon 0–4 ball oralig‘ida baholanadi; 1 va 3 ball oraliq bajarilish darajalarini ifodalaydi. Jami 20 ball. Tavsiya etiladigan dastlabki talqin: 0–7 — boshlang‘ich, 8–14 — rivojlanayotgan, 15–20 — yetarli daraja. Bu chegaralar nazariy tavsiya bo‘lib, pilot tadqiqotda qayta kalibrlanishi shart.

Tajriba-sinov uchun tekshirish rejasi

Modelni baholash uchun kelgusida ikki guruhli kvazi-eksperimental dizayn qo‘llash mumkin. Tajriba guruhi besh bosqichli model asosida, taqqoslash guruhi esa odatiy yozma ishlarni baholash mashg‘ulotlari asosida o‘qitiladi. Har ikki guruhda boshlang‘ich va yakuniy vaziyatli baholash topshiriqlari bajariladi. Guruhlar tarkibi, mashg‘ulotlar davomiyligi va ishtirokchilar soni tadqiqot boshlanishidan avval asoslanadi.

Asosiy natija ko‘rsatkichi — 20 ballik ekspert rubrikasi bo‘yicha ko‘rsatkich; qo‘shimcha ko‘rsatkichlar — AI tavsiyalarini to‘g‘ri rad etish ulushi, qayta yozish tavsiyalarining pedagogik aniqligi va refleksiya sifati. Kamida ikki mustaqil ekspert bahosi asosida kelishuv darajasini tekshirish, oldingi tayyorgarlikdagi farqlarni nazorat qilish va effekt kattaligini hisobotda ko‘rsatish rejalashtiriladi. Bu bo‘lim bajarilgan eksperiment emas, tekshirish protokolidir.

Muhokama

Taklif etilgan model AWE samaradorligi haqidagi tadqiqotlar bilan mos keladi, biroq ularning ko‘pchiligidan farqli ravishda markazga o‘quvchining yozish natijasini emas, bo‘lajak o‘qituvchining baholash qarorini qo‘yadi. Bu metodik siljish ahamiyatlidir: grammatik xatoni

tez topish o‘quvchi uchun eng kerakli izohni tanlash bilan teng emas. Masalan, matn mazmuni tushunarsiz bo‘lsa, imlo xatolarini to‘liq tuzatish ham kommunikativ muammoni bartaraf etmaydi.

2024-yilgi meta-tahlilda AWEning umumiy ijobiy ta’siri qayd etilgan bo‘lsa-da, ta’sirning vosita, davomiylik va o‘quvchi xususiyatlariga bog‘liqligi ham aniqlangan [4]. Shu bois modelning har qanday ta’lim muassasasida avtomatik muvaffaqiyatli bo‘lishini taxmin qilish noto‘g‘ri. 2026-yilgi meta-sintez ham texnologik yutuqlarni o‘quv maqsadi bilan muvofiqlashtirish masalasining davom etayotganini ko‘rsatadi [2].

Cheklovlar uch guruhga ajratiladi. Birinchisi, texnik: AI bir xil matnga turlicha izoh berishi yoki noto‘g‘ri tavsiya yaratishi mumkin. Ikkinchisi, pedagogik: o‘quvchi darajasi, janr va topshiriq maqsadi hisobga olinmasa, izoh foydasiz bo‘lib qoladi. Uchinchisi, etik: shaxsiy matnlar va baholarni tashqi xizmatlarga yuborish maxfiylik xavfini tug‘diradi. Shuning uchun ta’lim muassasasining ruxsat etilgan vositalari, anonimlashtirish tartibi va inson tomonidan yakuniy nazorat aniq belgilanishi kerak.

Xulosa

Nazariy-metodik tahlil natijasida bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini AI yordamida avtomatlashtirilgan yozma nutq baholashga tayyorlashning besh komponentli kompetensiya tuzilmasi va “MEZON–AI–EKSPERT–QAROR–REFLEKSIYA” modeli ishlab chiqildi. Model avtomatik baholashni o‘qituvchi ekspertizasiga bo‘ysundiradi, natijalarni o‘quvchiga mos pedagogik tavsiyaga aylantirishni talab qiladi.

Amaliy mashg‘ulot ssenariysi, tavsiyalarni A/B/C toifalarga ajratish usuli va 20 ballik analitik rubrika mazkur modelni pedagogik tayyorgarlik kursida sinab ko‘rish uchun dastlabki vositalardir. Ularning samaradorligi va o‘lchash ishonchliligi hozircha tasdiqlanmagan. Keyingi bosqichda pilot sinov, ekspertlararo kelishuv tahlili va taqqoslovchi tadqiqot o‘tkazish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Liu, W. (2024). A systematic review of automated writing evaluation feedback: Validity, effects and students’ engagement. Language Teaching Research Quarterly, 45, 86–105. https://doi.org/10.32038/ltrq.2024.45.05

2. Tseng, W.-T., Chen, S., & Dong, T. H. (2026). A meta-synthesis of automatic writing evaluation research: Trends and developments over a decade. Educational Technology Research and Development, 74, 1347–1376. https://doi.org/10.1007/s11423-026-10601-6

3. Automated writing evaluation use in second language classrooms: A research synthesis. (2024). System, 123, 103332. https://doi.org/10.1016/j.system.2024.103332

4. Ngo, T. T.-N., Chen, H. H.-J., & Lai, K. K.-W. (2024). The effectiveness of automated writing evaluation in EFL/ESL writing: A three-level meta-analysis. Interactive Learning Environments, 32(2), 727–744.

5. Council of Europe. (2020). Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment — Companion Volume. Council of Europe Publishing.

6. Miao, F., & Holmes, W. (2023). Guidance for generative AI in education and research. UNESCO.

7. Mao, Z., Lee, I., & Li, S. (2024). Written corrective feedback in second language writing: A synthesis of naturalistic classroom studies. Language Teaching, 57(4), 449–477. https://doi.org/10.1017/S0261444823000393

Nashrga topshirishdan avval: muallif rekvizitlarini to‘ldirish, jurnalning hajm va uslub talablarini tekshirish, barcha bibliografik yozuvlarni yakuniy solishtirish hamda taklif etilgan metodik modelning ilmiy yangiligini qo‘shimcha manbalar bilan asoslash zarur.